

KWARTELKONINGEN EN MAAIMACHINES 325

het gras afkloppenden stok veel hazen- en vogellevens kunnen redden en het zou m.i. aanbeveling verdienen, te pogen deze methode althans te laten beproeven.

Toch zal het gevaar, dat de kwartelkoning, gezien zijn eigenaardige levensgewoonten en het feit van de steeds intensiever wordende grascultuur, op den duur als karaktervogel van onze vochtige weilanden meer en meer terrein zal verliezen, voorloopig als zeer dreigend dienen gekenmerkt te blijven.

Den Haag, October 1931.

J. C. KOCH

NEDERLANDSCHE PRAEHISTORIE.

HET JONG-PALAEOLITHICUM — ELSPEET II.
(MET TEEKENINGEN VAN H. J. POPPING).

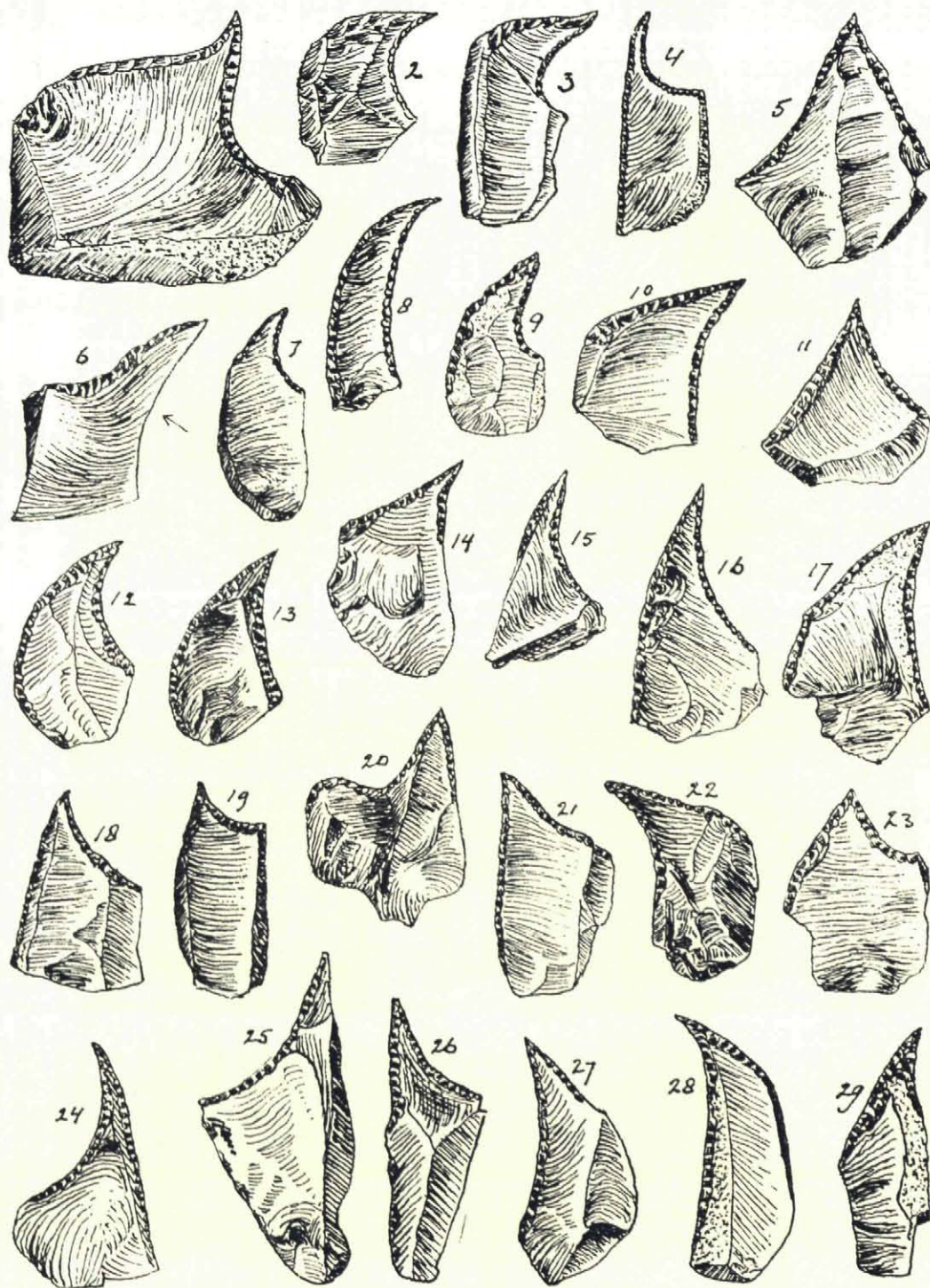
De chronologiseering onzer vaderlandsche culturen uit den steentijd kan niet steeds eenvoudig worden genoemd, zou zonder den steun van buitenlandsch vergelijkingsmateriaal soms vrijwel hopeloos zijn. We zijn hier voor den midden- en ouderen steentijd geheel aangewezen op de typologie der silex-artefacten. Geen enkel werktuig van been, hoorn, laat staan van hout, is meer aanwezig om steun te verleen. Ze zijn reeds lang vergaan in onzen poreuzen zandbodem. Aardewerk bestond in de oudere perioden nog niet. Grotten waarin de lagen stratigrafisch kunnen worden gedetermineerd, vindt men niet in ons land.

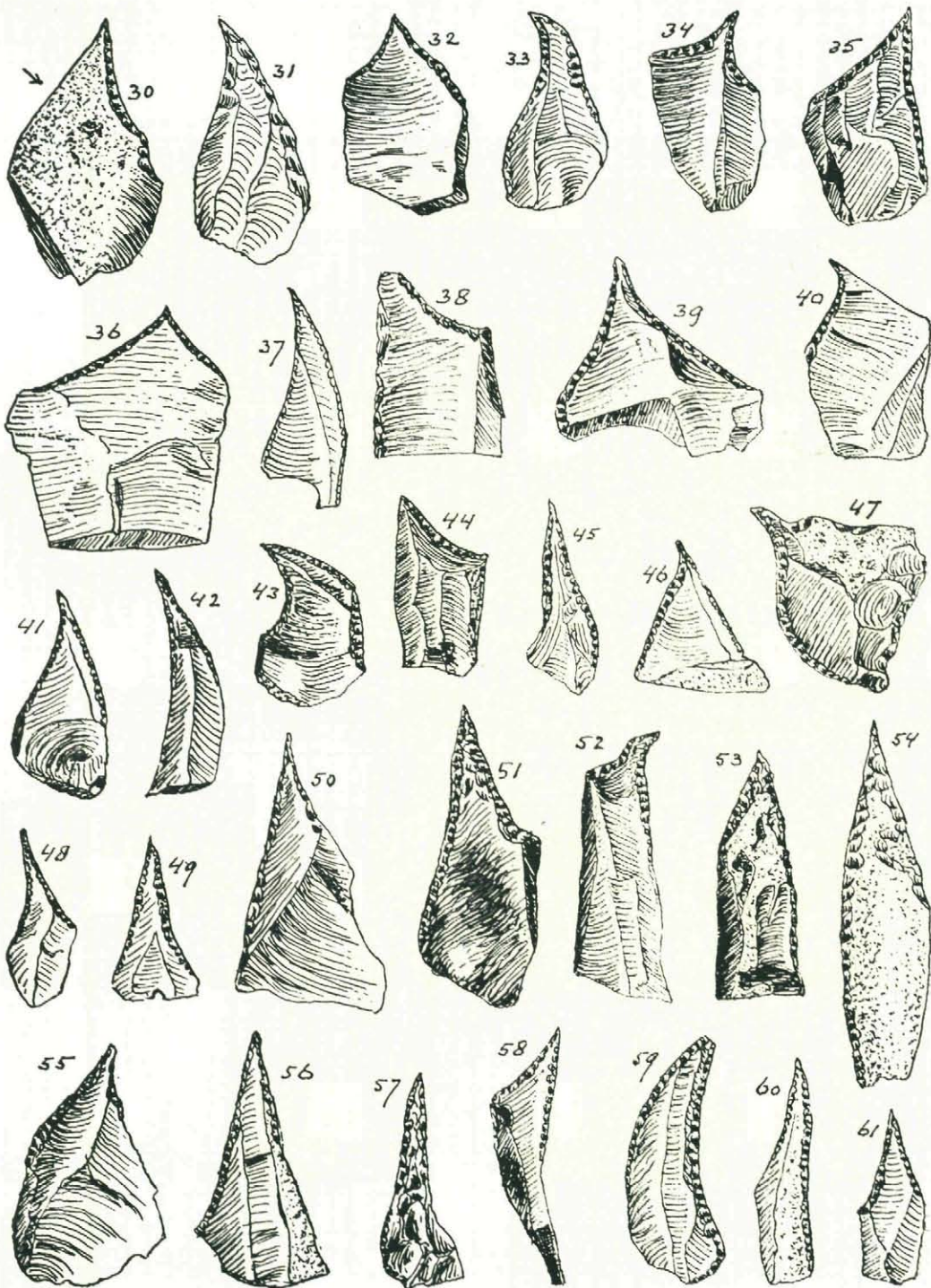
Alleen de pollen-analyse kan naast de typologie der vuursteenwerktuigen eenig licht verschaffen voorzoover het z.g. gesloten vondsten betreft. Doch wanneer het vondsten betreft buiten de veenen of terpen, dan vermag deze alleen een *minimum-ouderdom* van eenige cultuur aan te geven. Immers, de mogelijkheid is steeds daar, dat een atelier eerst is bedekt geworden door eenige laag (door overspoeling of overstuiving) vele honderden jaren na de laatste bewoning. Zelfs is het mogelijk, dat een atelier wordt ondergestoven en na verloop van honderden of duizenden van jaren weer aan de oppervlakte komt gelijk thans nederzettingen in de duinpannen, om tenslotte na verloop van tijd wederom te verdwijnen onder een beschuttende zandlaag. De stuifmeelkorrels zullen in dit geval een veel te jeugdigen leeftijd aangeven.

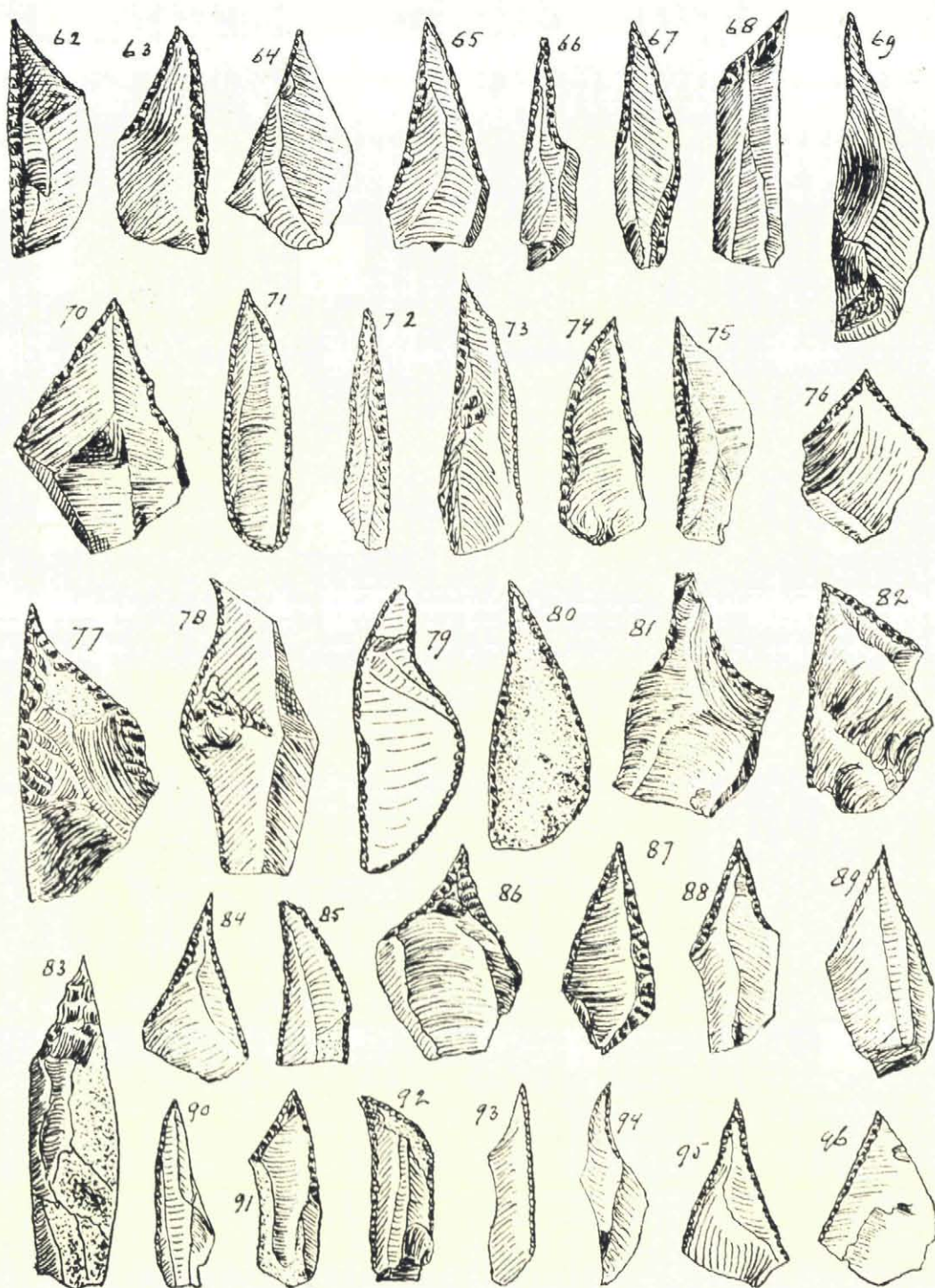
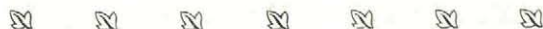
Zoo zijn, gelijk we dit uit zoovele profielen hebben kunnen lezen, in een zekere periode (misschien zelfs meerdere periodes) geheele vlakten in Noord-Nederland vrij egaal uitgestoven, andere meer of minder egaal ondergestoven. In die periode nu zijn vele ateliers, uit diverse tijdperken, onder het stuifzand bedolven geraakt. Misschien is deze tijd identiek met dien van de grenslaag van Weber in de veenen, misschien moet ze vroeger of later worden gedateerd. In ieder geval, de bouwers van vele onzer grafheuvels¹⁾ hebben vrij zeker na deze barre, droge periode geleefd; het zand n.l. waaruit de grafheuvels bestaan, bevat vaak zeer vele artefacten van een oudere cultuur, veelal microlithen. Deze zijn niet als bijgaven van de begraving te beschouwen, maar moeten reeds in den grond hebben gelegen, toen deze werd gebruikt tot het opwerpen van den tumulus. Ze moeten klaarblijkelijk aan de bouwers van den heuvel onbekend zijn geweest en toen ter tijde door een meer of minder dikke zandlaag overdekt zijn geweest.

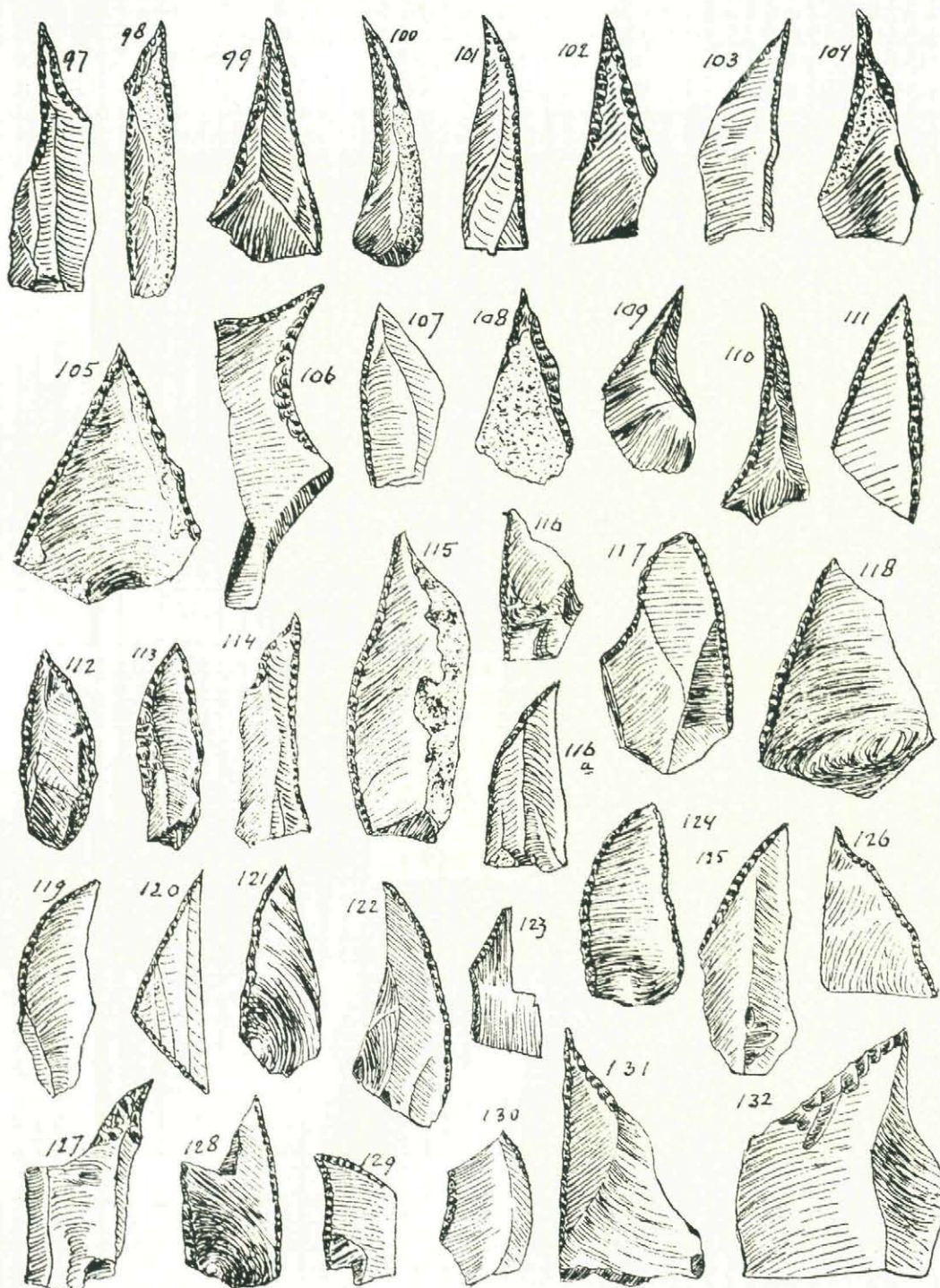
Een eigenaardig verschijnsel is verder, dat op of in de bruine oerbanken of koffiebanken der zandgronden de meeste steenen werktuigjes liggen. Hebben we hier te doen met een ouden cultuurbodem, zijn dit de oppervlakte-lagen van vroegeren tijd en bestaat het materiaal der

1) We bedoelen hier natuurlijk alleen die grafheuvels, waar we zelf dit feit konden constateren. Mogelijk blijft, dat sommige tumuli van vóór deze droge periode dateren. Zooals bekend, loopen deze van den jong-steentijd tot in den bronstijd.

loodzand- of loogzandlagen en der hierboven liggende zwarte hedendaagsche cultuurlagen uit stuifzand? We hopen op dit onderwerp later uitvoeriger terug te komen.

Om ons nog even tot de pollen-analyse te wenden: Wanneer dus een analyse gelijk bij het jong-palaeolithisch atelier in Elspeet ¹⁾ de boreale periode aanwijst, dan is nog steeds de mogelijkheid daar, dat het stamt uit den boreo-arctischen of arctischen tijd. Alleen: tot een jongere periode dan de boreale behoort het niet. In zooverre geeft dus het stuifmeelonderzoek een zekeren steun aan de chronologie der vuursteenwerktuigen van onze zandgronden.

Overigens geeft de typologie der silex-artefacten zonder meer niet zoozeer moeilijkheden voor de groote lijnen; wanneer echter de vondst een meer bijzonder, misschien soms een ietwat plaatselijk karakter aanneemt, dan gevoelt men het gemis van den steun der bijkomstigheden, dien men in andere landen wel kent.

Bij sommigen heerscht de meening, dat het in ons land met z'n vele „oppervlakte-vondsten” bijkans onmogelijk is, de steenen in de juiste culturen onder te brengen. Immers daar zouden dooreen liggen de producten van vele tijden. Deze meening is zelfs voor de oppervlakte-vondsten maar voor een klein deel juist.

Wanneer men steeds maar weer onze maagdelijke gronden doorvorscht — vooral de pas geploegde heidevelden afzoekt — en vele nederzettingen op het spoor komt, dan krijgt men vanzelf een andere opinie. In het algemeen kan men na het vinden van enkele werktuigjes reeds zeggen, welke typen men verder wel en welke typen men niet zal aantreffen. Toen b.v. Dr. Beyerinck ons onlangs wees op een door de tractor gescheurd heideveld onder Spier van misschien honderd H.A., toen vonden we daarop een drietal ateliers. Wel lagen alle werkplaatsen op een bepaalde strook van het uitgestrekte terrein, n.l. wederom aan den zoom van een veencomplex, doch ze waren van elkaar gescheiden door geheel steriele vlakten. Twee der nederzettingen bevatten een cultuur tijdsbepaling: „Kjöcken-Möddinger”, het derde was neolithisch en gaf behalve silex-artefacten scherven van aardewerk. En dit nu is een geval uit vele.

Zeër zeker zijn vele gunstig gelegen terreinen lang of meermalen bewoond geweest. Uit den steen-inventaris zijn dan echter die verschillende perioden heel goed af te lezen. Het is nu toch veel logischer om die diverse culturen aan te nemen, dan om te concludeeren dat die vaderlandsche praehistorische menschen werktuigjes van alle tijden dooreen hebben gebruikt. Wat ons inzicht in deze betreft, het heeft zich geheel in de praktijk als speurders in onzen bodem gevormd. Zonder den grondslag, dien de buitenlandsche archaeologen hebben gelegd, zou — we wezen hier reeds op — een chronologiseering in Nederland echter in vele gevallen vrijwel onmogelijk zijn geweest.

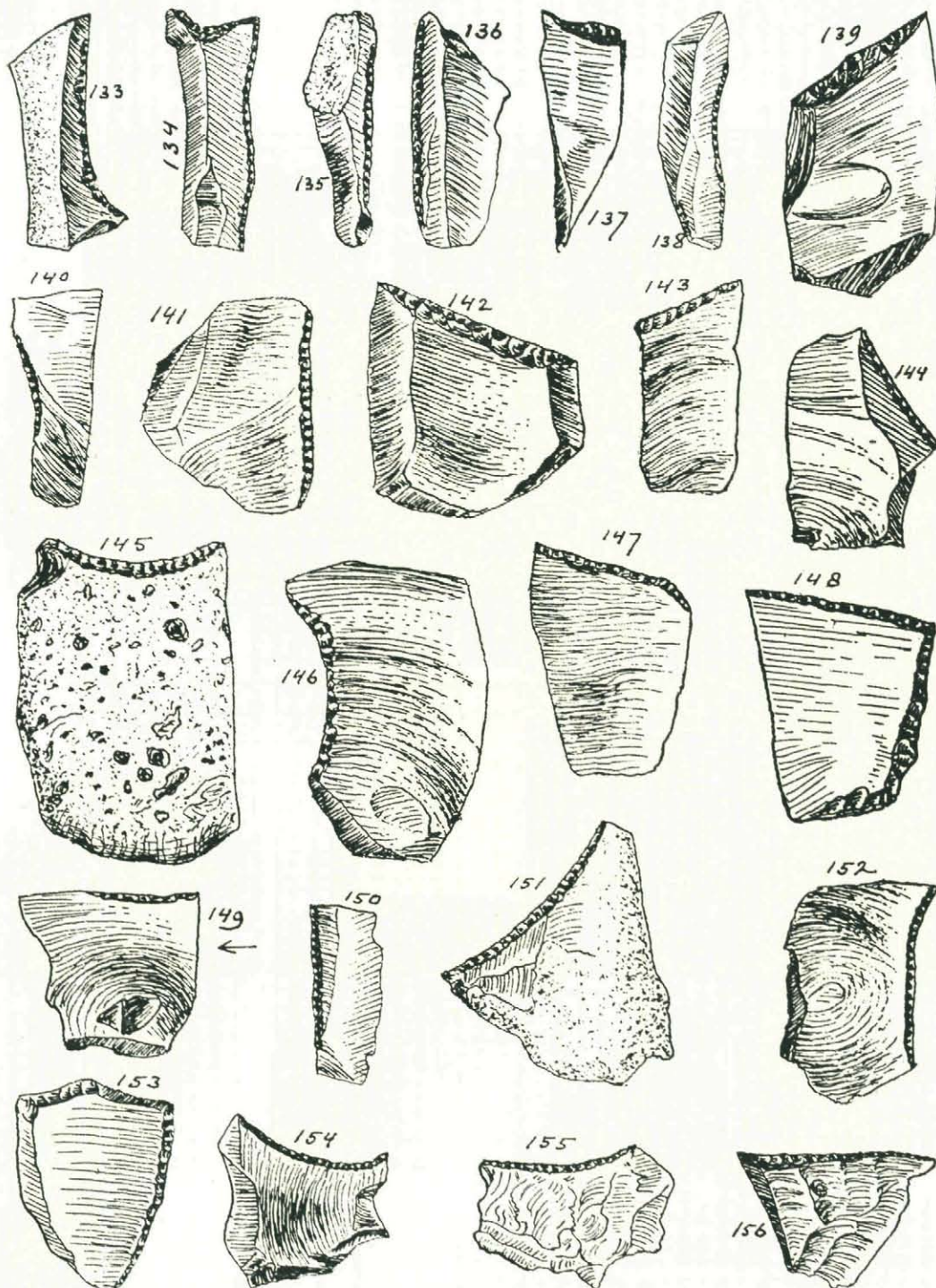
Mogen we dus, naar het ons voorkomt, in het algemeen gerust op typologische gronden onze steenen werktuigen dateeren, lastig wordt het wanneer de vondst belangrijk buiten het gewone kader valt en de typen te weinig aanknoopingspunten bieden. Dit laatste nu was wel eenigszins het geval met de in dit artikel te bespreken vondst.

Het was wederom de aan praehistorica zoo rijke streek rond Elspeet, waar deze stukken, na duizenden jaren in den grond verborgen te hebben gelegen, werden ontdekt. Dit voorjaar vonden we in gespit, gedeeltelijk beboscht terrein, een aantal werktuigen van palaeolithisch karakter. Dit was voor ons aanleiding hier een nader onderzoek in te stellen. Met behulp van een arbeider werd het terrein uitgegraven over eenige vierkante meters. Het resultaat was, dat de geheele inhoud van een zeer belangrijk atelier kon worden geborgen: een kleine 300 werktuigen, enkele nucleï, een kloptsteen en een partijtje afvalsplanen.

Het atelier was gelegen ± een kilometer westelijk van het reeds door ons beschreven Elspeter Magdalenien-station; we zullen het daarom ter onderscheiding noemen: Elspeet II.

De inventaris gaf ons direct de overtuiging, dat we wederom te doen hadden met een palaeolithisch station, immers de stukken hooren thuis noch in het neolithicum, noch in het mesolithi-

1) „Een Magdalenien-station op de Veluwe” in „De Levende Natuur” van 1 Maart 1931.

cum. Maar de groote moeilijkheid was verder om ze te plaatsen in de juiste periode van het jong-palaeolithicum.

De heer Dr. W. Beijerinck was weder zoo bereidwillig hier de pollen-analyse te verrichten Waar het weder een „gesloten” vondst betrof — de steenen lagen ongeveer van 0.60—1 M. diep in den bodem — kon stuifmeelonderzoek plaats vinden. De heer Dr. B. deelde ons mede, dat het onderzoek wees op de boreale periode, gelijk ook bij Elspeet I. We kunnen dus aannemen, dat de steenen dus reeds ter plaatse lagen in den borealen tijd; gelijk we echter zooeven hebben uiteengezet, is o.i. een hooger ouderdom niet uitgesloten.

Nu is het wel eigenaardig — dit in tegenstelling o.a. met Elspeet I — dat de werktuigjes van dit atelier, hoe talrijk en hoe goed afgewerkt ze overigens ook zijn, in type zoo weinig aanknoopings- en vergelijkingspunten vormen met ons tot dusverre bekende culturen. Een paar stukken, de pseudo-papegaaisnavels (nos. 242 en 244) geven eenige verwantschap aan met het andere Elspeter atelier en wijzen dus naar het Magdalenien. Gezien de afwerking en techniek kan de cultuur echter zoowel Aurignacien als Magdalenien zijn. Eén artefact, de driehoek no. 120, wijst daarentegen weer naar een jongere, hoewel aan het Magdalenien aansluitende cultuur, het Tardenoisien.

Tenslotte, na herhaalde bestudeering der stukken en vergelijking der typen met althans in sommige punten analoge culturen, kwamen we meer en meer tot de overtuiging, dat ook deze cultuur in het Magdalenien thuis behoort.

Putten,

Oosterwolde (Fr.)

(Wordt vervolgd)

JO BEZAAN.

H. J. POPPING.

BOEKBESPREKING.

GERLOF KALMA. *Wetterplanten* 32 pp. met 21 figuren nei tekeningen fen'e skriuwer
To krijen by de skriuwer: Ljouwert Lysterstrjitte 65. Prijs f 0.60 by tien exemplaren f 5.—

Dit boekje is de uitwerking van voordrachten door den schrijver in 1930 voor de derde vacantiem-cursus te Leeuwarden gehouden. Het geeft in een klein bestek een vrij uitgebreid overzicht van het wezen der waterplanten benevens een systematische opsomming, met enkele bijzonderheden. De schrijver noemt hoofdzakelijk inlandsche waterplanten, maar ook enkele bekende exoten zooals *Vallisneria*, *Victoria regia*, *Eichhornia crassipes*, *Pistia* en de *Podostemonaceae*. Deze laatste familie plaatst hij op Ceylon en in Africa; hij had Nederlandsch Oost- en West-Indië niet mogen vergeten en ook wel kunnen gewagen van de enorme verspreiding van *Eichhornia* in Nederlandsch Oostindië. Ook had ik in een in de Friesche taal geschreven boekje wel meer bijzonderheden verwacht over het voorkomen van sommige „wetterplanten” in Friesland zelf. T.

P. VAN BOXTEL. *Leerboek der Natuurlijke Historie Deel II. Plantkunde*
322 pp. met 478 illustraties. Wassenaar. H. J. Dieben. f 2.40, geb. f 2.90.

Een plantkunde-leerboek, dat streeft naar volledigheid: Morphologie, systematiek, anatomie, physiologie. De palaeobotanie is niet vergeten evenmin als voortplanting, erfelijkheid en variatie. Het woord evolutie is niet genoemd evenmin als de naam van Darwin. Echter vinden we wel Hugo de Vries, de mutatietheorie en haar bestrijders. Niets over ecologie, landschapsleer, levensgemeenschappen. Veenmos of sphagnum wordt niet genoemd, helm wel, maar het zoo belangrijke biestaruwgras niet. Zoo is dit boek, dat van veel studie getuigt, dan toch tamelijk eenzijdig en het wordt geheel aan den leeraar overgelaten, om de leerlingen begrip van de liefde voor het Nederlandsch landschap bij te brengen.

Aan de illustratie is veel zorg besteed. Tal van prachtige foto's, reproducties van min of meer geslaagde wandplaten en een aantal tekeningen, meerendeels heel goed, maar de bladtekeningen, op pag. 29 en 31 konden beter. Zevenblad lijkt mij geen gelukkig voorbeeld voor een dubbeldrietallig blad, crocus is niet éénbloemig, bij de sleutelbloemen staan de bloemen lang niet altijd in een horizontaal vlak, scherpe boterbloem heeft geen buis en zoom, bij besvruchten liggen de zaden niet „vrij” in het vruchtvleesch, de duizendjarige eik is vrijwel een mythe.